

УДК 338.242.2

JEL Classification: M21

НЕПЕРЕДБАЧУВАНІСТЬ В СИСТЕМІ ПОНЯТЬ «НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ – РИЗИК»

Говорунов О.Г., аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація. Традиційно вважається, що ризик є невід’ємною складовою діяльності підприємства. Сутність невизначеності та ризику є предметом досліджень багатьох світових та українських науковців. Але економічну ситуацію останніх років можна характеризувати як непередбачувану. Щоб зрозуміти, що підприємства мають робити в непередбачуваних економічних умовах, потрібно з’ясувати, чи є такі умови особливими, чи це різновид умов невизначеності. Тож метою статті є визначення місця непередбачуваності в системі понять «невизначеність – ризик». Досліджене розуміння понять «невизначеність» та «ризик» в науковій літературі. Серед науковців досі немає єдиного розуміння цих понять. Проведена морфологічна декомпозиція та узагальнення за принципами діаграми спорідненості складових елементів 40 визначень поняття «невизначеність» та 86 визначень поняття «ризик» в наукових джерелах. Сформовані за результатом такого аналізу узагальнені визначення корелюють з розумінням понять «невизначеність» та «ризик» в сучасній світовій практиці ризик-менеджменту. Для більш точного порівняння сутностей невизначеності та непередбачуваності проаналізовані розроблені іншими науковцями класифікації цих понять. Запропонована нова класифікація невизначеності за ознакою спроможності підприємства вплинути на її рівень. Співставлені різновиди невизначеності та непередбачуваності. Виявлено, що непередбачуваність є одним з різновидів невизначеності, таким, коли підприємство не може вплинути на ступінь невизначеності. Особливість непередбачуваності – непридатність будь-якої наявної у підприємства інформації, досвіду тощо для прогнозування майбутніх подій та розробки заходів щодо них. Відтак підприємство має вміти вчасно ідентифікувати настання непередбачуваних подій та керувати реакцією на них.

Ключові слова: можливість, невизначеність, непередбачуваність, підприємство, ризик.

UNPREDICTABILITY IN THE SYSTEM OF CONCEPTS “UNCERTAINTY – RISK”

Olexander Govorunov, Post-graduate

Taras Shevchenko Kyiv National University

Summary. It is considered that the risk is an integral part of the business. The essence of uncertainty and risk is the subject of many international and Ukrainian researchers. Nevertheless, the economic situation in recent years can be called unpredictable. To understand what companies need to do in an unpredictable economic environment, it is necessary to find out: are these special conditions, or a kind of uncertainty. The aim of the article is to identify the place of unpredictability in the system of concepts “uncertainty – risk”. We had studied the understanding of the concepts of “uncertainty” and “risk” in the scientific sources and had conducted the morphological decomposition and generalization of components of 40 definitions of uncertainty and 86 definitions of risk. The generalized definition correlate with understanding the concepts of “uncertainty” and “risk” in the modern best-practice of risk management are formed as the result of analysis. For a more accurate comparison of entities uncertainty and unpredictability we had analyzed the classifications of these concepts, which was developed by other scientists. It suggested new classification of uncertainty, according to the ability of an enterprise to exert influence on the level of uncertainty. We compared types of uncertainty and unpredictability. It disclosed that unpredictability is one of the form of uncertainty, when business cannot influence on the level of uncertainty. In the case of the unpredictability of any information available to the Company is not suitable for the prediction of future events. Thereby, an enterprise must be able to identify the occurrence of unpredictable events and to manage own reaction to them.

Keywords: business, enterprise, possibility, risk, uncertainty, unpredictability.

Постановка проблеми. Діяльність будь-якого підприємства як в Україні, так і інших країнах, за самою своєю суттю пов’язана з невпевненістю в настанні тієї чи іншої події, отриманні того чи іншого результату. Ще в першій половині XVIII ст. Р. Кантільон, який в роботі «Есеї про природу торгівлі взагалі» вперше виділив поняття «підприємець» в економічних стосунках, на прикладах доводив, що підприємницька діяльність тісно пов’язана з необхідністю приймати на себе ризик та, зокрема, стверджував, що

«... підприємці всіх видів пристосовуються до ризиків в країні» [1, с. 75]. За майже три сторіччя, що минули з часів Р. Кантільйона, питання невизначеності та ризику були глибоко досліджені багатьма світовими та українськими економістами, серед яких А. Альгін, І. Балабанов, Ю. Лернер, Н. Луман, Г. Марковіц, М. Міллер, Ф. Модільяні, Ф. Найт, С. Рамазанов та багато інших. Але останнім часом підприємства все частіше зіткаються з ситуаціями, коли застосування інструментів прогнозування та ризик-менеджменту не допомагають ані передбачити події, що суттєво впливають на діяльність підприємств, ані запобігти таким подіям, ані своєчасно та результативно відреагувати на їх настання. Потрібні нові підходи до організації роботи підприємств в умовах невизначеності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над питаннями, пов'язаними з ризиком та управлінням ним останнім часом працювали багато українських вчених, зокрема: Н. Апатова, І. Артищук, Д. Боднар, К. Бойченко, В. Вітлінський, Н. Внукова, Н. Водзянова, В. Гейц, М. Голованенко, І. Дмитрієв, О. Дорохов, О. Жихор, В. Занора, С. Клименко, Т. Ковальова, Д. Козенков, Г. Коломієць, В. Кравченко, Т. Мироненко, В. Момот, Р. Пікус, І. Посохов, І. Сараєва, В. Смоляк, А. Старостіна, Н. Стрельбіцька, Ю. Тюленєва, А. Шегда, І. Шиянов тощо. В їх роботах проаналізовані визначення поняття «ризик», розроблені іншими іноземними та українськими вченими, наведені власні визначення ризику, досліджені методи оцінки ризиків та управління ними. «Невизначеність» часто застосовується в наукових роботах як поняття, що не потребує пояснення. Однак в роботах українських та іноземних вчених В. Вітлінського, В. Геєця, П. Григорука, В. Дієва, В. Єфремова, Г. Коломійця, Є. Кузьміна, Ю. Лернера, В. Момота, І. Посохова, Д. Субботницького, Д. Рача, І. Розмаїнського тощо проаналізована саме сутність поняття «невизначеність».

Невирішені складові загальної проблеми. В статті [2] автор пропонує характеризувати умови діяльності підприємств поняттям «непередбачуваність». Та не розкритим залишилось питання, чи є непередбачуваність як характеристика умов діяльності категорією, тотожною невизначеності чи ризику, чи це їх окремий різновид, чи це особливий різновид умов діяльності?

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення місця поняття «непередбачуваність» як характеристики умов діяльності підприємства в системі понять «невизначеність – ризик».

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами аналізу наукових джерел можна стверджувати, що серед науковців й досі немає однозначного розуміння поняття «ризик» в економіці. Так, в найсучаснішому на сьогодні «Міждисциплінарному словнику зі страхування та ризик-менеджменту» [3] крім словарної статті, що містить чотири визначення поняття «ризик», наведені ще 33 словарні статті щодо окремих різновидів ризику (наприклад, «підприємницький ризик», «ризик фінансовий», «політичний ризик» тощо) та словарні статті щодо 14 понять, безпосередньо пов'язаних з ризиками (наприклад, «ризик-менеджмент», «індикатор ризику країни», «кумуляція ризиків» тощо). І. Сараєва в роботі [4] систематизувала 36 визначень поняття «ризик» та 10 визначень окремих його видів, а також збрала посилання на описані в науковій літературі 197 різновидів ризиків, пов'язаних з економічною діяльністю. Н. Внукова та В. Смоляк в монографії [5] провели морфологічну декомпозицію 35 визначень поняття ризик. Т. Мироненко та І. Шиянов в роботі [6], І. Посохов в роботі [7] проаналізували більше, ніж по десять визначень поняття «ризик». Колектив авторів [8] дослідив історію формування категорії «ризик» та низку сучасних визначень цього поняття.

Для пошуку узагальнень автором проведена морфологічна декомпозиція поняття «ризик» у 86 визначеннях різних авторів ([3–10]). При цьому були виключені тотожні визначення (наприклад, визначення поняття «ризик», наведене Л. Донець в роботі 2006 року: «діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, у процесі якого є можливість якісно і кількісно оцінити ймовірність досягнення передбаченого результату, невдачі, відхилення від мети» [7, с. 83] майже співпадає з визначенням поняття «ризик», наведеним А. Альгіним в роботі 1994 року: «діяльність суб'єктів господарського життя, що пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість оцінити вірогідність досягнення бажаного результату, невдачі і відхилення від мети, що містяться в альтернативах, які вибираються» [4, с. 62]). У той же час як самостійні враховані такі визначення, що можуть бути відокремленими частинами одного складеного визначення (наприклад, у визначенні Е. Цветкової та І. Арлюкової: «ризик – це шанс несприятливого результату, небезпека, загроза втрат і пошкоджень» [4, с. 68] можна виділити визначення «ризик – це

шанс несприятливого результату» та «ризик – це небезпека, загроза втрат і пошкоджень»). Узагальнення морфологічних елементів визначень проведене з використанням принципів діаграми спорідненості (affinity diagram, KJ-method) – методу обробки неструктурованих даних, розробленому Д. Кавакіро в 1960-х роках (див., наприклад, [11]): для окремих складових сформульовані узагальнюючі сутності та визначені взаємозв'язки між такими сутностями. Результати декомпозиції наведені на рис. 1. Рисунок відображає частоти використання у різних визначеннях поняття «ризик» тих чи інших узагальнених складових та частоти зв'язків між ними. Наприклад, ризик як оцінка можливості (ймовірність, вірогідність тощо) розглянутий в 61 визначенні з 86 проаналізованих, причому в 34 випадках мова йде про оцінку можливості настання несприятливих наслідків. Ще в трьох випадках ризик визначений як оцінка результату несприятливих наслідків, в двох – вважається власне подією, настанням несприятливого наслідку, і в одному – визначений як оцінка (характеристика) ситуації з несприятливими наслідками. В шести визначеннях причиною несприятливих наслідків вказано власну поведінку підприємства: його дії або бездіяльність, прийняті рішення тощо, а в п'яти визначеннях – властивості середовища провадження діяльності (на кшталт специфіки явищ природи, випадкової зміни умов тощо).

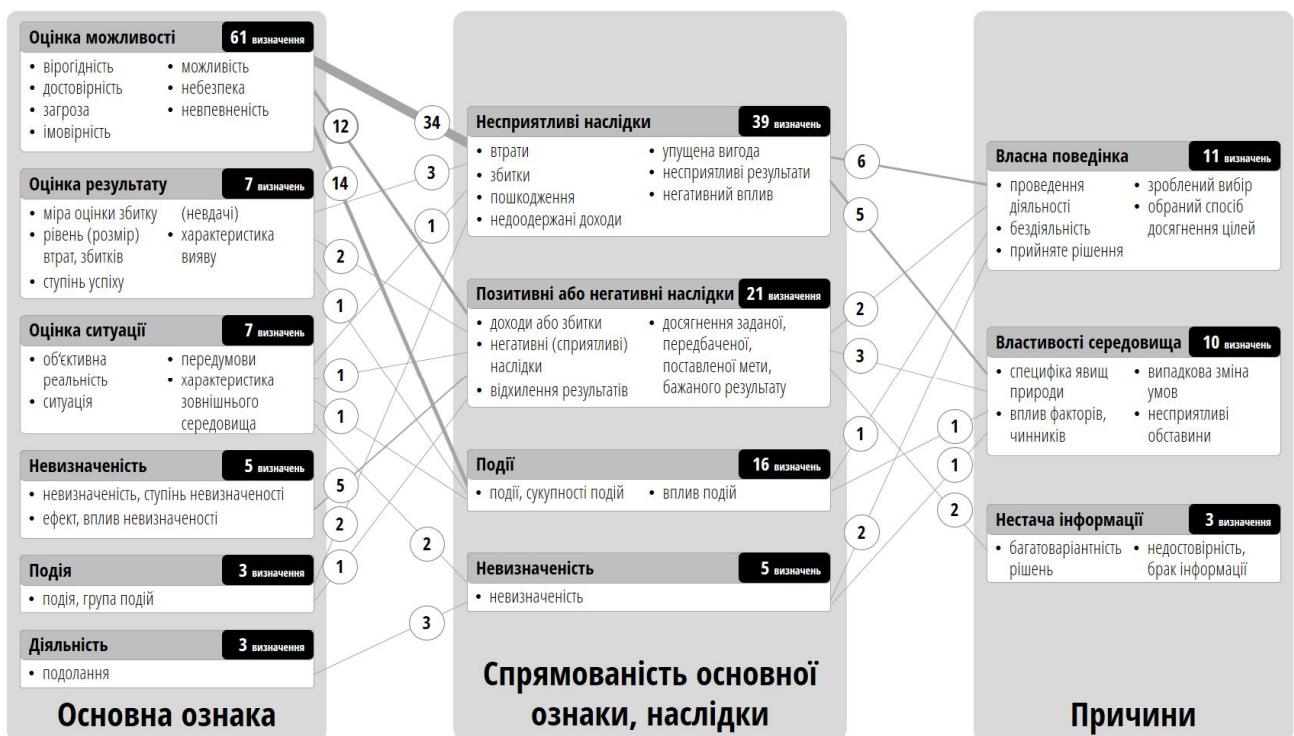

Рисунок 1 – Узагальнена декомпозиція поняття «ризик»
Джерело: розроблено автором за [3–10]

Проведений аналіз не претендує на вичерпність, однак дає підстави вважати, що найпоширенішим є розуміння ризику як міри можливості настання наслідків (виключно негативних, або як позитивних, так і негативних) через поведінку (дії або бездіяльність) підприємства, властивості середовища, в якому воно провадить діяльність, або брак інформації. Таке наукове розуміння ризику корелює з передовим досвідом практичного застосування цього поняття. В довіднику ISO 73:2009 «Ризик-менеджмент – словник» (та в стандартах серій ISO 9000 «Системи управління якістю», ISO 31000 «Ризик-менеджмент», «Стандартах управління ризиками» Федерації Європейських асоціацій ризик-менеджерів FERMA) ризик – це «стан впливу чинників невизначеності на досягнення мети» [12, с. 14]. Д. Харіс-Джонс з комітету з правил та стандартів (Policy & Technical Committee) Британської «Асоціації корпоративних скарбничих» (Association of Corporate Treasurers, АСТ) у «Керівництві для директорів» визначає ризик як «загрозу того, що яка-небудь подія, дія або нездатність до дії несприятливо позначаться на спроможності організації ефективно реалізувати її бізнес-завдання та стратегічні плани» [4, с. 61].

У морфологічній декомпозиції виділена невизначеність як складова визначення ризику, бо її сутність вимагає окремого розгляду. Крім згаданих вище українських та іноземних науковців, сутність невизначеності в різні роки аналізувати також В. Готт, В. Капустін, Ф. Найт, А. Урсул, Г. Цельмер та інші. Є. Кузьмін, який присвятив дослідженню невизначеності в економіці серію наукових робіт, в монографії [13], аналізуючи та узагальнюючи розуміння «невизначеності» в роботах багатьох вчених, виділяє такі підходи: невизначеність як міра інформації; невизначеність як відображення стану системи відносно «ідеальних умов»; невизначеність як можливість обрання альтернатив; невизначеність як характеристика якості інформації; невизначеність як атрибутивне джерело ризику; невизначеність як неоднозначність результатів подій; невизначеність як природний обмежувач керуваності та стабільності. Д. Рач проаналізував близько 30 визначень категорії «невизначеності» з 23-х джерел, та за спрямованістю основної відмінної ознаки виділив чотири групи визначень [14, с. 155]: невизначеність, пов'язана з суб'єктом (його уявленнями, інформованістю, тлумаченням, розумінням тощо); невизначеність, пов'язана з інформацією; невизначеність, пов'язана з діяльністю, її результатами, подіями, які її супроводжують; невизначеність, як об'єктивна недетермінованість Всесвіту.

Автор провів морфологічну декомпозицію та узагальнення складових поняття «невизначеність» в 40 визначеннях різних авторів за джерелами [13, 15–22], за тими ж принципами, що й декомпозицію та узагальнення визначень поняття «ризик». Результати декомпозиції наведені на рис. 2.

Як бачимо, невизначеність розуміється науковцями менш різнобічно, ніж ризик. Аналізуючи узагальнену декомпозицію, напрацювання Є. Кузьміна та Д. Рача, можна стверджувати, що під невизначеністю переважно розуміється непридатність наявної інформації (через несвоєчасність надходження, недостатність або надлишкову кількість, недостовірність, неточність, нечіткість, суб'єктивне її сприйняття тощо) для того, щоб ситуація, в якій діє підприємство, та розвиток цієї ситуації були об'єктивно повністю детермінованими. Цікаво, що таке розуміння невизначеності, як і наведене вище узагальнене визначення ризику, корелює зі сприйняттям невизначеності в прогресивному практичному досвіді. Так, довідник ISO 73:2009 «Ризик-менеджмент – словник» розкриває поняття «невизначеність» як «стан повного або часткового дефіциту інформації щодо розуміння подій, досвіду поведінки з нею, а також щодо її наслідків або вірогідності» [12, с. 14].

Рисунок 2 – Узагальнена декомпозиція поняття «невизначеність»
Джерело: розроблено автором за [13, 15–22]

Поняття «непередбачуваність» не є широко застосовним відносно економічної діяльності. Тому спиратимемось на визначення цього поняття, розроблене автором: невизначеність – ситуація, «коли особи, що приймають рішення, використавши доступні їм засоби оцінки поточного стану та прогнозування, а також врахувавши всю додатково отриману інформацію, що може вплинути на ймовірність настання події, не можуть отримати стовідсоткової впевненості в настанні чи ненастанні такої події в конкретний період часу, визначений з прийнятною для підприємства точністю» [2, с. 181]. В цьому визначенні теж йдеться про непридатність інформації для оцінювання ситуації як детермінованої, і може скластися враження, що непередбачуваність за сутністю повністю тотожна невизначеності. Однак це може бути обумовлено вадами наведеного вище визначення, тому варто співставити «невизначеність» та «непередбачуваність» через їх класифікаційні різновиди.

В економічній науковій літературі існує достатньо багато класифікацій невизначеності за різними ознаками. Чи не першу таку класифікацію створив Ф. Найт, який ще в 1921 році вважав за необхідне виокремити поняття «ризик» як «вимірювану невизначеність», та застосовувати термін «невизначеність», або «справжня невизначеність» для «випадків не кількісного роду» [23, с. 30]. Тобто критерієм класифікації стала вимірюваність ймовірності, можливість оцінки функції розподілу ймовірності. В. Дієв за природою виникнення поділяє невизначеність на об'єктивну («невизначеність природи»); гносеологічну (викликану відсутністю релевантної інформації); стратегічну (викликану залежністю від дій інших осіб – партнерів, противників тощо); невизначеність, викликану слабкою структурованістю проблем; невизначеність, викликану нечіткістю, розпливчастістю процесів, явищ та інформації, що їх описує [18, с. 83]. Г. Коломієць виділяє різновиди невизначеності господарських систем за такими ознаками: кількість можливих варіантів майбутніх станів (з обмеженою кількістю наслідків; з необмеженою кількістю наслідків; з обсягом наслідків, що не має остаточної завершеності), походження факторів, що породжують невизначеність (незалежні від діяльності людини; зумовлені діяльністю людини), рівень виникнення (мікро-, виключно через екзогенні фактори; мезо-, переважно через екзогенні фактори; макро-, переважно через ендогенні фактори; мета-, виключено через ендогенні фактори), динаміка систем (функціонування; розвитку) [15, с. 46]. Т. Прокопенко наводить класифікацію невизначеностей в управлінні організаційно-технологічними об'єктами з точок зору: дослідження операцій (невизначеність цілей; невизначеність знань про навколишнє оточення; невизначеність дій реального супротивника або партнера), системних позицій (об'єктивна невизначеність; суб'єктивна невизначеність; внутрішня невизначеність; зовнішня невизначеність; невизначеність природи), в залежності від ендогенних факторів (параметрична; непараметрична; нелінійна; нестационарна), в залежності від екзогенних факторів (пов'язана з неповнотою знань про проблему; пов'язана з неможливістю точного врахування реакції навколишнього середовища на дії об'єкту управління; пов'язана з неточним розумінням своїх цілей особою, яка приймає рішення), в залежності від рівня визначеності (перший рівень – достатньо ясне майбутнє; низка альтернатив; невизначеність у вигляді «діапазону»; повна невизначеність) [24, с. 23]. Є. Кузьмін проаналізував класифікації невизначеності, розроблені В. Авдійським, В. Безденежних, К. Борчем, С. Бочаровим, О. Вільямсоном, Я. Вишняковим, Т. Ву, Т. Дасом, Л. Догиль, А. Івановим, В. Капустиним, С. Карсоном, А. Медходом, С. Олейніковим, Н. Радаєвим, Б. Тенгом тощо, та розробив власну класифікацію за рівнем невизначеності, який можна виразити через ентропію та негентропію: невизначеність середовища; невизначеність прийняття рішень; невизначеність майбутньої реалізації управлінських рішень; вартаційна невизначеність (невизначеність зміни параметрів та умов організаційно-економічної системи, від лат. *vertibilis* и *variabilis*) [13, с. 46].

Однак для практичного застосування в діяльності підприємства найбільш цікавою, на погляд автора, буде класифікація за ознакою можливості обробки:

- *оброблювана невизначеність*, яку можна, хоча б частково, обробити за допомогою доступних підприємству засобів;

- *необроблювана невизначеність*, яку взагалі неможливо обробити за допомогою доступних підприємству засобів.

Перш ніж пояснити сутність можливості обробки та доступності її засобів, розглянемо ще дві класифікації, які стали певними кроками на шляху розробки наведеної вище авторської класифікації. К. Борч розробив ієрархію рівнів невизначеності за зростанням ент-

ропії: «нульова, квазідетермінована, стохастична класичного типу, невизначеність з відомим розподілом подій, невизначеність з невідомим розподілом шкоди, сильно стохастична, нестохастична» [13, с. 42]. В. Капустин виділив чотири рівні невизначеності за ступенем враховуваності її при розробці управлінського рішення [25]: низький, що не впливає на типові процедури при розробці управлінського рішення; середній, що потребує перегляду суттєвих процедур при розробці управлінського рішення; високий, що потребує розробки нових процедур при розробці управлінського рішення; надвисокий, що знаходиться поза розумінням фахівців при розробці управлінського рішення. В обох цих класифікаціях простежується поступове зростання рівня невизначеності, причому в класифікації В. Капустина це впливає на дії особи, що приймає рішення, та на поведінку підприємства.

Запропонована автором класифікація виходить саме з підходу зростання ентропії та впливу її на діяльність підприємства. Тут під «обробкою невизначеності» мається на увазі можливість здійснення підприємством заходів для зниження рівня невизначеності будь-яким чином (наприклад, шляхом розробки планів дій на випадок настання ризику, трансферу ризику, диверсифікації діяльності тощо). Доступність засобів характеризує наявність у підприємства власне застосовних інструментів обробки невизначеності, або реальну можливість їх отримання в прийнятний для підприємства час та з прийнятним рівнем витрат (наприклад, наявність в продуктивних лінійках страхових компаній продуктів, що передбачають страхування ідентифікованих конкретним підприємством ризиків, та, водночас, готовність страхових компаній продати такі продукти такому підприємству), або суб'єктивну здатність (вміння, бажання, готовність, повноваження, вплив тощо) осіб, що приймають рішення, застосувати такі інструменти. Тобто запропонований критерій класифікації передбачає класифікацію невизначеності з урахуванням особливостей конкретного підприємства та економічного середовища, в якому воно провадить діяльність, а також осіб, які приймають рішення.

Класифікацію непередбачуваності в економіці запропонували Д. Хендрі та Г. Мізон в роботі [26]. Вони виділяють три різновиди непередбачуваності за природою: дійсна непередбачуваність, коли обробка всієї наявної інформації та урахування досвіду ніяк не впливають на рівень невизначеності; екземплярна непередбачуваність, коли подія може відбутись в невідомий проміжок часу, з невідомими кількісними характеристиками та з імовірністю, скільки завгодно малою, але якою неможна знехтувати (наприклад, через підпорядкованість процесів та систем законам розподілу з товстим хвостом, які характеризуються величезною дисперсією та можливою відсутністю математичного очікування); зовнішня непередбачуваність, коли ймовірність настання події може значно змінитись через дійсно непередбачуваний зсув в розподілі її ймовірності.

Очевидно, що всі різновиди непередбачуваності за своєю суттю відносяться до необроблюваної невизначеності. Так, дійсну непередбачуваність не можна опрацювати, бо будь-яка наявна інформація та досвід не змінюють рівень непередбачуваності. Зокрема, до цього різновиду непередбачуваності відносяться майбутні події та (або) наслідки, про які на момент прийняття рішення або провадження діяльності особа, що приймає рішення, взагалі не може мати навіть уяви. Наприклад, через те, що такі події ще взагалі ніколи не траплялись й не є предметом оцінки можливості (наочною ілюстрацією таких подій є описана Н. Талемом «проблема індички» [27, с. 40], яку багато днів годували та доглядали, з чого можна дійти висновку, що так буде й далі, адже досвід підтверджував це! Але одного дня з нею «сталосся дещо неочікуване» – її вбили, щоб подати на святковий стіл. Реальним же прикладом останніх років в Україні можуть бути, наприклад, військові дії на сході країни. Навряд чи є багато підприємств, що провадили свою діяльність Донецькій та Луганській областях, та в своїх оцінках аналізувати ризик впливу на їх господарську діяльність військових дій із застосуванням важкої артилерійської зброї.). Екземплярну непередбачуваність неможливо обробити, бо витрати ресурсів на заходи з обробки всіх можливих подій зі зникно малими ймовірностями перевищать можливості будь-якого підприємства. Зовнішню непередбачуваність неможливо обробити, бо її настання пов'язане з дійсно непередбачуваними зсувами розподілів, тобто зі стрибкоподібним зростанням ймовірності їх настання через дійсно непередбачені фактори. В цьому випадку, також як і в екземплярній непередбачуваності, підприємству просто не вистачить ресурсів на заходи з обробки малоімовірних (на момент оцінки) подій.

Отже, поняття «непередбачуваність» як характеристика умов діяльності підприємства не є тотожним до поняття «невизначеність», а є окремим її різновидом, а саме – такою невизначеністю, знизити рівень якої підприємство не може. З цієї точки зору поняття непередбачу-

ваності в деякій мірі близьке до розуміння «справжньої невизначеності» Ф. Найтом, та збігається з розумінням невизначеності Дж. Кейнсом: «Я використовую цей термін (невизначеність, прим. О. Г.) в тому сенсі, в якому невизначеними є перспектива війни в Європі, або ціна на мідь та процентна ставка через двадцять років, або старіння нового винаходу, або позиція власників приватного капіталу в соціальній системі в 1970 році. Немає наукового підґрунтя, щоб розрахувати ймовірність цих подій. Ми просто цього не знаємо» [28, с. 214] (цікаво, що дослідження Ф. Найта та Дж. Кейнса проводилися після Першої світової війни, яка була чи не першим прикладом непередбачуваності, з якими зіткнулась економічна наука). І хоча на макро- та мезорівнях за минулі майже сто років з'явилися інструменти зменшення невизначеності, на мікрорівні – рівні конкретного підприємства, вплив невизначеності як екзогенної, так і ендегенної природи тільки зростає.

Висновок або наукова новизна. Невизначеність є найбільш загальною характеристикою умов діяльності підприємств з точки зору наявності у них інформації щодо минулого досвіду, поточного стану та майбутнього розвитку. Ризик є таким різновидом або проявом невизначеності, можливість настання та наслідки якого підприємство може оцінювати (імовірно або хоча б суб'єктивно), а, отже, й яким може керувати. Непередбачуваність є різновидом або проявом невизначеності, можливість настання та наслідки якого підприємство оцінити нездатне. Діючи в умовах непередбачуваності підприємство не може спиратися на інструменти прогнозування та ризик-менеджменту. Воно має вміти вчасно ідентифікувати настання непередбачуваних подій та пристосовуватись до непередбачуваних змін.

Перелік посилань:

1. *An essay on economic theory. An English translation of Richard Cantillon's Essai sur la nature du commerce en général / Auburn : Ludwig von Mises Institute, 2010. – 251 с.*
2. *Говорунов О. Г. Непередбачуваність як характеристика умов функціонування підприємства / О.Г. Говорунов // Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. – 2015. – № 2 (31). – с. 175–187.*
3. *Пікус Р. В. Міждисциплінарний словник зі страхування та ризик-менеджменту / Р. В. Пікус, Н.В. Приказюк, О. М. Лобова. – К. : Логос, 2015. – 508 с.*
4. *Сараєва І. М. Системне моделювання процесу ідентифікації підприємницьких ризиків / І. М. Сараєва. – О. : Фенікс, 2007. – 188 с.*
5. *Внукова Н. М. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: проблеми теорії і практики / Н.М. Внукова, В. А. Смоляк. – Х. : ВД "ІНЖЕК" 2006. – 184 с.*
6. *Мироненко Т. В. Управление рисками промышленных предприятий / Т. В. Мироненко, И. А. Шиянов. – Донецк : Норд-Пресс, 2010. – 158 с.*
7. *Посохов І. М. Теоретичні та практичні аспекти управління ризиками корпорацій / І. М. Посохов. – Х. : ПВПП "СЛОВО" 2014. – 499 с.*
8. *Тюленева Ю. В. Механізм управління ризиками промислового підприємства / Ю. В. Тюленева, П.В. Круш, О. А. Гавриш. – К. : НТУУ "КПІ" 2013. – 230 с.*
9. *Ризики, безпека, кризи і сталий розвиток в економіці: методології, моделі, методи управління та прийняття рішень / Під ред. С. К. Рамазанов. – Луганськ : Вид-во "Ноулідж" 2012. – 948 с.*
10. *Недосекін А. О. Риски бизнеса: идентификация, анализ, управление / А. О. Недосекін, З. И. Абдулаева. – С-Пб. : СЗГТУ, 2010. – 126 с.*
11. *Kunifuji S. A Japanese Problem Solving Approach: The KJ-ho Method / S. Kunifuji // Proceedings of the 8th International Conference on Knowledge, Information and Creativity Support Systems, Kraków, Poland, November 7-9, 2013. – 2013. – P. 333–338.*
12. *Мохор В. Спроба локалізації iso guide 73:2009 "Risk management - vocabulary" / В. Мохор, О. Богданов, О. Крук, В. Цуркан // Безпека інформації. – 2012. – Т. 18, №. 2. – с. 12–22.*
13. *Кузьмин Е. А. Неопределенность и определенность в управлении организационно-экономическими системами / Е. А. Кузьмин. – Екатеринбург : Институт экономики УрО РАН, 2012. – 184 с.*
14. *Рач Д. В. Управління невизначеністю та ризиками в проекті: термінологічна основа / Д. В. Рач // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2013. – №. 3 (47). – с. 146–164.*
15. *Коломієць Г. М. Невизначеність розвитку господарчих систем та їх реформування / Г. М. Коломієць. – Харків : Видавничий центр Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2004. – 256 с.*
16. *Сявакко М. Математичне моделювання за умов невизначеності / М. Сявакко, О. Рибицька. – Львів : Українські технології, 2000. – 319 с.*
17. *Економічна енциклопедія / Під ред. С. В. Мочерний. – К. : Видавничий центр "Академія" 2000. – 848 с.*

18. Диев В. С. Риск и неопределенность в философии, науке, управлении / В. С. Диев // Вестник Томского государственного университета. – 2011. – №. 2 (14). – с. 79–89.
19. Тычинский А. В. Неопределенность в принятии управленческих решений / А. В. Тычинский // Известия Южного федерального университета. – 2005. – Т. 52, №. 8. – с. 118–122.
20. Смирнова К. А. Понятие неопределенности экономических систем и подходы к ее оценке / К.А. Смирнова // Вестник МГТУ. – 2008. – Т. 11, №. 2. – с. 241–246.
21. Чайка Т. Ю. Адаптивне управління невизначеністю при прийнятті управлінських рішень / Т.Ю. Чайка // Бізнес Інформ. – 2015. – №. 2. – с. 283–288.
22. Фостолович В. А. Вплив невизначеності на стійкість економічних суб'єктів / В. А. Фостолович, В. О. Кудлаєнко // Інноваційна економіка. – 2013. – №. 7 (45). – с. 317–320.
23. Найт Ф. Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф. Х. Найт. – М. : Дело, 2003. – 360 с.
24. Прокопенко Т. О. Класифікація невизначеностей в управлінні організаційно-технологічними об'єктами / Т. О. Прокопенко // Информационные технологии и системы управления. – 2014. – №. 6/4 (20). – с. 23–25.
25. Капустин В. Ф. Неопределенность: виды, интерпретации, учет при моделировании и принятии решений / В. Ф. Капустин // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 1993. – Серия 5, №. 2 (12). – с. 108–114.
26. Hendry D. F. Unpredictability in economic analysis, econometric modeling and forecasting / D. F. Hendry, G. E. Mizon // Journal of Econometrics. – 2014. – No. 1. – P. 186–195.
27. Taleb N. N. The black swan: the impact of the highly improbable / N. N. Taleb. – New York : Random House, 2007. – 369 p.
28. Keynes J. M. The general theory of employment / J. M. Keynes // The Quarterly Journal of Economics. – 1937. – Vol. 51, No. 2. – P. 209–223.

Стаття надійшла: 25.01.2016 р.
Рецензент: д.е.н., доц. Горювий Д.А..

УДК 658:631

JEL Classification: L26, P25

СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ МАЛОГО СІЛЬСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Матусова О.М., к.е.н., доцент

Київський національний торговельно-економічний університет

Анотація. Предметом статті є мале підприємництво, діяльність якого сконцентрована в сільській місцевості. Метою статті є характеристика сутності сільського малого підприємництва і удосконалення його класифікації. В статті за допомогою методів систематизації та узагальнення здійснено аналіз існуючих підходів до визначення сутності малого сільського підприємництва. Виявлено, що значна кількість авторів не розмежовують поняття «мале підприємництво» і «малий бізнес» і визначають його як діяльність на власний ризик з метою отримання прибутку, а також кожен з авторів інтерпретує мале підприємництво залежно від сфери своїх дослідницьких інтересів. Проте в більшості обґрунтувань сутності малого підприємництва проявляються його найбільш важливі елементи як системність, ризиковість та інноваційність. Досліджено основні принципи, за допомогою яких характеризується сутність малого підприємництва; здійснено узагальнення функцій малого сільського підприємництва. Встановлено, що мале сільське підприємництво є сектором регіональної економіки, в якому функціонують суб'єкти підприємницької діяльності аграрної і неаграрної сфери будь-якої організаційно-правової форми і форми власності з метою отримання прибутку. Водночас внаслідок функціонування малого сільського підприємництва досягається отримання соціального ефекту. В статті також розглянуто класифікацію суб'єктів малого сільського підприємництва вітчизняними вченими, на підставі якої зроблено висновок, що специфіка сільських територій потребує уточнення класифікації з урахуванням практики функціонування таких суб'єктів. Здійснено доповнення існуючої класифікації наступними критеріями: за місцем розташування, місією, рівнем ринкових можливостей, ступенем залучення в аграрний сектор, ступенем залучення в тінювий сектор.

Ключові слова: мале підприємництво, сільська місцевість, класифікація, самозайнятість, ризик, прибуток.